

Sedláčková, L. 2024: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Rekonstrukce kanalizace v areálu augustiniánského kláštera na Starém Brně – západní křídlo“.* Rkp. nálezové zprávy, č. akce A60/2023. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú.

Sedláčková, L., Zůbek, A. 2024: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Stavební úpravy ordinace chirurgie v areálu augustiniánského kláštera na Starém Brně“.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-202400279. Uloženo: archiv Archaia Brno z. ú. DOI: 10.60585/M-TX-202400279. Dostupné také z: <https://doi.org/10.60585/M-TX-202400279>.

Legenda:
 Zelená – Základová zdiva západního křídla
 Modrá – Základová zdiva jižního křídla
 Červená – Starší zdiva, minimálně v jednom případě středověké
 Fialová šrafura – Podlaha blíže neurčeného stavebního objektu staršího než jižní křídlo

Obr. 15. Brno, Mendlovo náměstí. Augustiniánský klášter. Přehled dokumentovaných zděných konstrukcí. Zelená – základová zdiva západního křídla; tyrkysová – základová zdiva jižního křídla; fialová šrafura – podlaha blíže neurčeného stavebního objektu staršího než jižní křídlo; červená – starší zdiva, minimálně v jednom případě středověké. Grafika Archaia Brno z. ú.

Fig. 15. Brno, Mendel Square. Augustinian Monastery. Overview of documented masonry structures. Green – foundation of the west wing; turquoise – foundation of the south wing; purple cross-hatch – floor of an unspecified structure predating the south wing; red – older masonry walls, at least one dating to the medieval period. Graphics by Archaia Brno.

Summary

An archaeological excavation in the Augustinian Monastery on Mendlovo náměstí (Mendel Square) (Staré Brno cadastral area, Brno-City District) was carried out in connection with the project ‘Construction alternation of the surgery department in the grounds of the Augustinian Monastery in Staré Brno’ (Fig. 14, 15). The masonry of existing buildings of the southern

and western wings of the so called ‘old court’ was documented. Based on the excavated contexts, it can be concluded that they do not represent a single construction phase. Prior to the construction of the southern wing, a structure of uncertain function had existed in the area, of which only part of its floor was documented. An even earlier building horizon was represented by segments of three masonry structures, at least one of which was medieval. They may have belonged to buildings which perhaps formed the economic facilities of the monastery.

Lenka Sedláčková, Antonín Zůbek

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Ul. Nové Sady, parc. č. 1330/1–1330/4, 1330/7, 1330/8, 1331, 1332/2, 1333/2, 1336, 1337.

Vrcholný středověk – novověk, 2. světová válka. Předměstí, koryto řeky. Plošný odkryv. Záchranný výzkum. Uložení nálezů: dočasné Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: S-JTSK: -598255, -1161453; -598332, -1161514; -598277, -1161561; -598226, -1161469

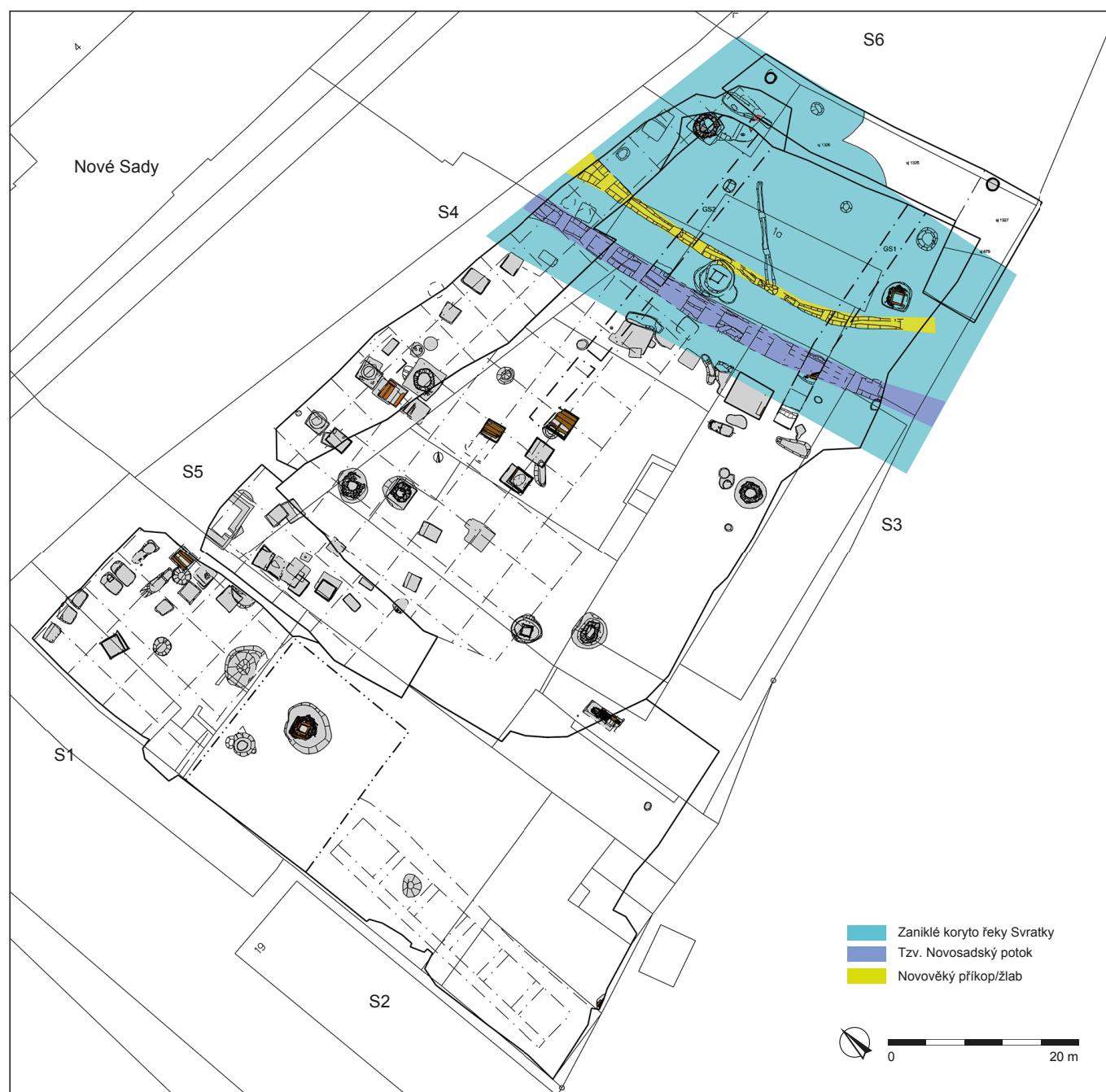
V roce 2024 bylo ukončeno zpracování záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Brno, Nové Sady – Centropolis a Titanium X“. Terénní část výzkumu byla realizována s přestávkami v období od března 2022 do ledna 2023 (Sedláčková 2024). Výzkum probíhal v severní části dnešních Nových Sadů, na ploše 4875 m². Hlavním cílem archeologického výzkumu bylo zjistit charakter, podobu a rozsah archeologických situací ve vztahu k předměstské osadě Novosady. Důraz byl kladen na zjištění možných počátků osídlení daného prostoru ve středověku. Dále se výzkum zaměřil na zkoumání zaniklých vodotečí a jejich vliv na utváření podoby vsi Novosady.

Geologické podloží na lokalitě tvoří říční štěrky a štěrkopíský řeky Svatky, na které nasedá vlastní niva tvořená prachovo-písčitymi sedimenty, ukládanými při vysokých stavech vody. Na těchto sedimentech se po ustálení povodňové aktivity vyvinula půda, na některých místech opět překrytá nivními sedimenty.

Důležitým faktorem, který ovlivňoval podobu a intenzitu osídlení jak ve středověku, tak v mladších novověkých obdobích, byly vodní toky. V severní části stavební jámy bylo zachyceno dosud neznámé říční koryto, které je snad zaniklým bočním ramenem řeky Svatky (obr. 16). Dokumentovaná vodoteč procházela plochou výzkumu ve směru SZ–JV. Na základě nejmladších nálezů vyzvednutých z výplní říčního koryta lze říci, že řeka zde protékala ještě v období 2. poloviny 14. století a 1. poloviny 15. století. Během 15. století však pravděpodobně zaniká. Výzkumem se nepodařilo zjistit, zda jsme v tomto případě svědky přírodního posunu říčního meandru směrem k městu, do prostoru trasy svrateckého náhonu, jak jej zobrazují mladší mapové podklady, nebo zda šlo o záměrný přesun říčního koryta.

Snad nikoliv náhodou byla v prostoru zmíněného říčního koryta zachycena další vodoteč – tzv. Novosadský potok (obr. 16). K jeho počátkům však výzkum nepřinesl žádná jednoznačná data. Zda by mohl být pozůstatkem výše zmíněné řeky, zůstává otázkou. Nejmladší nálezy vyzvednuté z koryta potoka náležejí do 18. století a počátku 19. století. Tzv. Novosadský potok zaniká pravděpodobně v tomto období, což naznačují i mapové podklady z 19. století, na nichž už tato vodoteč není zobrazována.

Historická zástavba, lemující jihovýchodní stranu Nových Sadů, se nacházela severozápadním směrem od plochy výzkumu. Původně tedy byla více vysunutá do dnešní komunikace, pod kterou lze předpokládat její pozůstatky. To je také jistě důvod, proč

Obr. 16. Brno, Nové Sady. Plocha výzkumu se zachycenými archeologickými situacemi. Grafika Archaia Brno z. ú.

Fig. 16. Brno, Nové Sady. Excavation area with documented archaeological contexts. Graphics by Archaia Brno.

nebyla pozdně středověká a raně novověká obytná zástavba zachycena. Archeologický výzkum tak přinesl převážně informace k hospodářskému zázemí novosadských usedlostí. Dokumentovány byly především studny (17×), budované již v 16. století, přičemž počátky některých z nich mohou sahát i do století předcházejícího (obr. 17). Mnohé z nich fungovaly ještě ve 20. století.

Zajímavým fenoménem, který prozatím známe pouze z předměstí Nových Sadů, byly vydlážděné nádrže či kádě, které pravděpodobně souvisejí se sadařským či zahradnickým zaměřením Novosad. Výzkumem bylo dokumentováno 28 objektů. Tyto objekty jsou charakterizovány čtvercovým, popř. obdélným půdorysem o délce strany nejčastěji v rozmezí 1,8–2,2 m, nepočtené byly zjištěny objekty s rozměrem 2,5–2,8 m. Jejich dna a stěny byly upraveny dřevěnými deskami. Stopy po dřevěné konstrukci

v mnohých případech dokládají jen vnitřní obvodové žlábký podél stěn výkopu. Ty mohou být pozůstatkem jak po trámovém rámu, na kterém byly položeny desky tvořící dno, tak po výdřevě stěn. Časově tyto objekty řadíme do 16. století až počátku 17. století.

Nedílnou součástí hospodářského zázemí předměstských parcel byly odpadní jámy, popř. jímky. Ty nejstarší, nejčastěji kruhového půdorysu, zde byly budovány již v 16. století. Od pokročilého 17. století se setkáváme pouze s odpadními jámami čtvercového, popř. obdélného půdorysu (obr. 18). Vedle novověkých jam na vápno byly dokumentovány také dvě drobné pícky.

Novosadská osada měla být založena snad již ve 14. století, častěji o ní v písemných pramenech ovšem slyšíme až od 15. století (Procházka et al. 2013, 577–579). Výzkumem dotčený prostor

Obr. 17. Brno, Nové Sady. Novověké studny. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 17. Brno, Nové Sady. Modern-period wells. Photo by Archaia Brno.

začal být osídlován nejdříve v pokročilém 15. století, což mohlo být způsobeno i původně zde protékající řekou. Situace, které by doložily osídlení již pro období 13.–14. století, prozatím chybí. Nálezy pocházející z těchto období však byly získány z mladších archeologických situací, což by mohlo naznačovat, že zde alespoň sporadické osídlení mohlo v této době existovat.

Událostí, která neblaze zasáhla do dějin Novosad, bylo švédské obléhání Brna. V rámci obrany Brna před švédskými vojsky v roce 1645 mělo být v Nových Sadech strženo na deset usedlostí, pravděpodobně situovaných nejbližší k městu (Dřímál, Peša eds. 1969, 155). Další domy bezpochyby utrpěly újmu během samotné vojenské akce. Archeologické doklady planýrek a požárů se výzkumem zachytit nepodařilo, lze je však předpokládat v předních částech parcel. S válečnými událostmi by snad mohl souviset příkop/žlab procházející plochou přibližně ve směru severozápad-jihovýchod a zasypaný materiálem z období

pokročilého 16. století až 17. století. Zda by se mohlo jednat o obléhací příkop švédské armády, však ponecháváme v rovině hypotézy.

Při výzkumu byly zjištěny i dvě letecké bomby, které můžeme spojit se sovětským náletem na Brno v dubnu 1945.

Literatura

Dřímál, J., Peša, V. (eds.) 1969: *Dějiny města Brna 1.* Brno: Blok.

Procházka, R., Kolařík, V., Zůbek, A. 2013: *Předměstí.* In: L. Jan (ed.): *Dějiny Brna 2. Středověké město.* Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna, 568–600.

Sedláčková, L. 2024: *Nálezová zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu při stavbě „Brno, Nové Sady – Centropolis a Titanium X“.* Rkp. nálezové zprávy, č. j. M-TX-202400676. DOI: 10.60585/ M-TX-202400676. Uloženo: archiv Archaia Brno, z. ú. Dostupné také z: <https://amcr.aiscr.cz/dokument/detail/M-TX-202400676>.

Obr. 18. Brno, Nové Sady. Novověké nálezy z odpadní jímky. Foto Archaia Brno z. ú.

Fig. 18. Brno, Nové Sady. Modern-period finds from the cesspit. Photo by Archaia Brno.

Summary

A rescue archaeological excavation in Nové Sady Street (Staré Brno cadastral area, Brno-City District) conducted during the construction project 'Brno, Nové Sady – Centropolis and Titanium X' (Fig. 16–18) revealed a previously unknown riverbed, probably a side channel of the River Svratka, which disappeared during the 15th century. Through this area, the Nové Sady Brook flowed at least until the beginning of the 19th century. The earliest evidence of settlement activities dates from the late 15th century, though the area was used more intensively only from the 16th century onwards. The residential buildings were located outside the excavated site, so the investigation primarily documented the economic facilities of the local homesteads, represented by wells, refuse pits, timber-lined cisterns, lime pits, small furnaces, and other features of less certain function.

Lenka Sedláčková

Brno (k. ú. Staré Brno, okr. Brno-město)

Ul. Pekařská, Úvoz, parc. č. 17, 944, 958/1, 1752/1, 1757/1.

Středověk, novověk. Město. Skupina/síť sond. Záchraný výzkum.

Uložení nálezu: dočasně Archaia Brno z. ú.

Lokalizace: WGS-84: 49.1911119N, 16.5965650E

Archeologický výzkum byl vyvolán zemními pracemi spojenými s pokládkou plynovodu a teplovodu v areálu Fakultní nemocnice u sv. Anny a v prostoru Pekařské ulice a Úvozu (obr. 19). Jeho provedení zajistila společnost Archaia Brno z. ú. (akce č. A72/2024), terénní část výzkumu se uskutečnila od června do října 2024.

Archeologický výzkum, ač byl silně limitován svým rozsahem, přinesl nakonec poměrně důležité poznatky. Vyzdvihnout lze především informační přínos ke skladbě archeologických

Obr. 19. Brno, ulice Pekařská, Úvoz. Černými liniemi jsou vyznačeny sledované výkopy. Barevně podkreslen plán z roku 1885 (uložen v Archivu města Brna – fond U9, signatura K42). Grafika Archaia Brno z. ú.

Fig. 19. Brno, Pekařská and Úvoz streets. Investigated trenches are marked with black lines. The background shows an 1885 plan (stored in the Brno City Archive – collection U9, number K42). Graphics by Archaia Brno.

